

Д. А. Крицька

Краматорський економіко-гуманітарний інститут, м. Краматорськ

ВПЛИВ ТРИВОЖНОСТІ ТА РІВНЯ ШКІЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ НА ДЕЗАДАПТАЦІЮ УЧНІВ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ

В статті розглядається актуальна проблема дезадаптації учнів в умовах переходу до середньої школи.

Особливу увагу ми приділили шкільній дезадаптації учнів. Більш широко та ретельно розглянули два фактори, які найбільш впливають погіршенню шкільної поведінки та порушенням у навчанні, впливають конфліктам у шкільних відносинах між учнями та вчителями. Також в статті приведені розроблені нами рекомендації стосовно учнів, у яких спостерігається найбільш високий рівень шкільної дезадаптації.

Ключові слова: дезадаптація, рівень тривожності, рівень шкільної мотивації, учні, мікрогрупи, лідери, міжособові відносини, корекція.

Постановка проблеми. Поняття «шкільна дезадаптація» почало використовуватися останніми роками для опису різних проблем і труднощів, що виникають у дітей різного віку у зв'язку з навчанням в школі [11].

З цим поняттям зв'язують відхилення в учбовій діяльності — утруднення в навчанні, конфлікти з однокласниками і так далі. Ці відхилення можуть бути у психічно здорових дітей або у дітей з різними нервово-психічними розладами. Шкільна дезадаптація — це утворення неадекватних механізмів пристосування дитини до школи у формі порушень навчання і поведінки, конфліктних відносин, психогенних захворювань і реакцій, підвищеного рівня тривожності, спотворень в особовому розвитку [1;11].

Шкільна дезадаптація виступає як компонуючий елемент загальної соціально-психологічної дезадаптації. Таким чином, недостатня розробленість проблеми, суперечність оцінок, а також практично мало вивчені ряд біологічних, психологічних, патопсихологічних аспектів і їх взаємозв'язок з віковими особливостями психологічного розвитку, зумовили доцільність проведення дослідження дітей у зв'язку з проблемою шкільної дезадаптації [9].

Мета публікації. Показати практичне застосування психологічних методів при вирішенні проблеми міжособових та міжгрупових відносини в цілях їх зміни, поліпшення і вдосконалення в класі.

Аналіз останніх досліджень. Проблема шкільної дезадаптації, у зв'язку з наростаючою поширеністю цього явища серед загальноосвітніх шкіл, останніми роками привертає увагу різних фахівців. За даними вітчизняних авторів ті або інші ознаки шкільної дезадаптації визначаються приблизно у 25 % всіх школярів. Ця проблема привертала увагу різних авторів (Д. Б. Ельконін, Е. М. Мастюкова, С. Б. Аксентьев, С. М. Тромбах, Б. Д. Карвасарський, Я. І. Гуревич, Л. М. Шипіцина, В. К. Шипмарен-

ков, Н. Н. Заводенко, І. А. Корабейников, В. В. Коркунов, А. Н. Нігаєв, Е. В. Шивріна [4;5;8;10;11]).

Методика та організація дослідження

У експерименті узяло участь 48 осіб, це склало два класи — контрольна та експериментальна групи. Експеримент проводився з початку січня 2009 року по кінець квітня 2009 року на базі середньої школи № 22 м. Краматорська.

Ми використали методики вимірювання рівня тривожності підлітків, рівня шкільної мотивації та метод «соціометрії», який дозволив нам виявити соціальне положення дітей у класі [6]. За результатами діагностики ми виявили значний рівень тривожності, низький рівень шкільної мотивації та високий процент дітей, не включених в шкільний колектив, що свідчить про високий рівень шкільної дезадаптації на етапі констатуючого експерименту.

На другому етапі, після проведення формуючого експерименту, результати рівня тривожності значно знизились, тож тривожність дитини відкорегувалась в ході проведення формуючих вправ та прийомів. Також рівень шкільної мотивації підлітків після формуючого експерименту підвищився з низького на рівень нижче середнього. Діти, які були відштовхнуті в класі, вже після формуючого експерименту мають по 1 вибору.

Ми зробили кореляційний аналіз результатів, який пояснив зворотний зв'язок між рівнем шкільної мотивації та рівнем тривожності дитини. За результатами дослідження видно, що шкільна мотивація залежить не тільки від рівня розумового розвитку учнів класу, хоча часто чим вище інтелектуальний розвиток учнів класу, тим вище рівень мотивації. За нашими даними можна прослідкувати взаємозв'язок шкільної мотивації з рівнем тривожності дітей. Діти з високим рівнем тривожності мають, як правило, нижче соціальне положення в класі.

На етапі корекції ми застосували ряд тренінгових вправ на емоційне положення, комунікативні та організаторські здібності підлітків, на адаптацію п'ятикласників; емоційне полягання і соціальне положення підлітка в класі значно покращало.

Результати дослідження. У процесі проведеного дослідження впливу емоційної тривожності на соціальне положення підлітків в класі, після отриманих результатів можна відмітити, що чим вище рівень тривожності, тим більший відсоток дітей має несприятливий статус в класі, а також ми застосували ряд корекційних вправ на емоційне положення, комунікативні і організаторські якості підлітків, на адаптацію п'ятикласників і емоційний стан і, відповідно, статусне положення підлітка в класі значно покращало.

Тривожні діти можуть не користуватися загальним визнанням в групі, але і не опиняються в ізоляції, вони частіше входять до числа найменш популярних, оскільки дуже часто такі діти невпевнені в собі, замкнуті, нетовариські, або навпаки, дуже товариські, настирливі.

Причиною непопулярності іноді є їх безініціативність із-за невпевненості в собі, тому ці діти не можуть бути лідерами в міжособових взаєминах. Результатом безініціативності тривожних дітей є і те, що у інших дітей з'являється прагнення домінувати над ними, що веде до зниження емоційного фону тривожної дитини, до тенденції уникати спілкування, виникають внутрішні конфлікти, пов'язані з сферою спілкування, посилюється невпевненість в собі. У той же час, в результаті відсутності сприятливих взаємин з однолітками з'являється стан напруженості і тривожності, які і створюють або відчуття неповноцінності і пригніченості, або агресивності.

Дитина з низькою популярністю, не сподіваючись на співчуття і допомогу з боку однолітків, нерідко стає егоцентричною, відчуженою. Це погано в обох випадках, оскільки може сприяти формуванню негативного відношення до дітей, людей взагалі, мстивість, ворожість, прагнення до самоти.

Одним із найважливіших принципів профілактики шкільної дезадаптації є багатофакторність підходу до профілактики, діагностики і корекції, що вимагає обліку психічних, психофізіологічних і соціальних чинників.

Дослідження учбової мотивації показало, що в групах дітей з шкільною дезадаптацією переважає негативне відношення до школи. Таким чином, відсутність учбової мотивації у дітей початкової школи може виступати одним з критеріїв шкільної дезадаптації. Це може бути використано в першу чергу для діагностики шкільної дезадаптації.

Якщо все ж таки шкільна дезадаптація має місце, слід визначити її причини для того, щоб вибрати правильний напрям коректувальної роботи. Як ми вже говорили, причини ці можуть бути складні і багатообразні. Виходячи з причин будуть і різні прояви шкільної дезадаптації.

Рекомендації вчителям

Щоб істотно понизити тривожність дитини, необхідно забезпечити реальний успіх дитини в якій-небудь діяльності (малювання, гра, допомога по будинку і ін.). Дитину потрібно менше лаяти і більше хвалити, причому не порівнюючи його з іншими, а тільки з ним самим, оцінюючи поліпшення його власних результатів (сьогодні намалював краще, ніж вчора; швидше прибрав іграшки і так далі).

Необхідний більш щадливий оціночний режим в тій області, в якій успіхи дитини невеликі. Наприклад, якщо він повільно одягається, не треба постійно фіксувати на цьому його увагу. Проте якщо з'явився хоч найменший успіх, обов'язково потрібно його відзначити.

Необхідно вивчити систему особистих відносин дітей в групі для того, щоб цілеспрямовано формувати ці відносини, щоб створити для кожної дитини в групі сприятливий емоційний клімат.

Не можна залишати без уваги непопулярних дітей. Слід виявити і розвинути у них позитивні якості, підняти занижену самооцінку, рівень домагань, щоб поліпшити їх положення в системі міжособових відносин.

Також необхідно вихователів переглянути своє особисте відношення до цих дітей.

Також можна порадити тренінги на комунікативні і організаторські якості підлітків, на адаптацію п'ятикласників і емоційний стан і статусне положення підлітка в класі.

Тренінгові вправи на поліпшення оптимізації соціальної обстановки в групі, на зниження гіперактивності дітей направлені на розвиток комунікативних здібностей.

Відноситися з більшою уважністю до соціальної і міжособової обстановки в класі. Враховувати наявність емоційного, формального і неформального лідера в класі, а також необхідно врахувати їх вплив на колектив при організації культмасових заходів.

Також необхідно приділяти особливу увагу дітям, не включеним в колектив. Об'єктивніше відноситися до всіх учнів класу і враховувати їх особисті якості. Заохочувати позитивні і позитивні сторони учнів даного класу. Активізувати інтерес до тих, що оточують.

Враховувати ідеї (наприклад, допомогти кому-небудь слабкішому), це підвищить самооцінку, дасть привід для оптимістичнішого відчуття життя. Використовувати демократичний стиль викладання, враховувати особові особливості кожного учня, не вішати «ярлики» на учнів.

Рекомендації стосовно соціометричного дослідження:

Рекомендації щодо емоційних лідерів: творча робота класу; організація свят; необхідні завдання лідерів, інакше він може «відвести» клас.

Щодо мікрогруп за емоційним аспектом: разом сидіти за партою; здійснювати взаємодопомогу.

Щодо учнів, не включених в колектив, і дітей, що мають негативні вибори: вимагають уваги з боку класного керівника, індивідуального підходу в призначенні позаурочних завдань: тренінги розвитку емпатії; комунікативні тренінги.

Слід звернути увагу на тих дітей, які нікого не вибрали. В них присутні риси надмірного егоцентризму і інфантилізму.

Щодо формального лідера: підходить на роль старости (президента) класу; виконання офіційних завдань і доручень.

Щодо учнів, що входять в мікрогрупи за формальним аспектом: у одній групі виконувати завдання; включати у взаємодію.

Щодо дітей, не включених в учбовий процес: робота з їх інтересами; похвала за виконану роботу.

Щодо неформальних лідерів і мікрогруп за неформальним аспектом: включати в роботу по організації заходів.

Підсилити роботу класного керівника по об'єднанню класу. Психологічний комфорт на уроці з боку вчителя.

Висновки

1. Чим вище рівень тривожності та чим нижче рівень шкільної мотивації підлітків, тим більший відсоток дітей має несприятливий соціальний статус в класі.

2. Після застосування ряду корекційних вправ, спрямованих на поліпшення емоційного стану та підвищення рівня шкільної мотивації, соціальне положення учнів в класі значно покращало.

3. В роботі практичного психолога ми пропонуємо використовувати розроблену та опробовану нами корекційну програму, направлену на успішну адаптацію учнів.

Література

1. Краткий психологический словарь/Сост. Л. А. Карпенко; под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. — М., с. 195.
2. Рогов Е. И. Настольная книга практического психолога: Учеб. пособие: В 2 кн. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. — Кн. 1: Система работы психолога с детьми разного возраста.
3. Дубровина И. В. Индивидуальные особенности школьников. — М., 1975.
4. Эмоциональные нарушения в детском возрасте и их коррекция / Под ред. В. В. Лебединского, О. С. Никольской, Е. Р. Баенской, М. М Либлинг. — М., 1990.
5. Диагностика школьной дезадаптации. Под ред. С. А. Беличева, И. А. Коробейникова. Научно-методическое пособие для школьных психологов. М.: Редакционно-издательский центр "Социальное здоровье России", 1993. — 127 с.
6. Волков М. П. Методы социометрических измерений в социально-психологических исследованиях. — Л.: Нева, 1972. — 147 с.
7. Лусканова Н. Г. Оценка школьной мотивации учащихся начальных классов. — Ж. "Школьный психолог", № 9, 2001–8–9 с.
8. Асеев В. Г. Теоретические аспекты проблемы адаптации // Адаптация учащихся и молодежи к трудовой и учебной деятельности. — Иркутск, 1986. —
9. Балл Г. А. Понятие адаптации и его значение для психологии личности // Вопросы психологии. — 1989. — № 1. — Березин Ф. Б. Психическая и психофизиологическая адаптация человека. — Л., 1988. — 270 с.
10. Верещагин В. Ю. Философские проблемы теории адаптации человека. — Владивосток, 1988. — 164 с.
11. Вострокнутов Н. В. Школьная дезадаптация: ключевые проблемы диагностики и реабилитации // Школьная дезадаптация. Эмоциональные и стрессовые расстройства у детей и подростков. — М., 1995.

Д. А. Крицкая

Краматорский экономико-гуманитарный институт

ВЛИЯНИЕ ТРЕВОЖНОСТИ И УРОВНЯ ШКОЛЬНОЙ МОТИВАЦИИ НА УРОВЕНЬ ДЕЗАДАПТАЦИИ УЧЕНИКОВ СРЕДНЕЙ ШКОЛЫ

Резюме

В статье рассматривается актуальная проблема дезадаптации учеников в условиях перехода к средней школе. Особенное внимание мы уделили школьной дезадаптации учеников. Более широко и тщательным образом рассмотрели два фактора, которые наиболее способствуют ухудшению школьного поведения и нарушениям в учебе, способствуют конфликтам в школьных отношениях между учениками и учителями. Также в статье приведены разработанные нами рекомендации относительно учеников, у которых наблюдается наиболее высокий уровень школьной дезадаптации.

Ключевые слова: дезадаптация, уровень тревожности, уровень школьной мотивации, ученики, микрогруппы, лидеры, межличностные отношения, коррекция.

D. A. Krizkaya

Kramatorsk economico-humanical institute

INFLUENCE OF ANXIETY AND LEVEL OF SCHOOL MOTIVATION ON LEVEL OF DEZADAPTATION OF STUDENTS OF MIDDLE SCHOOL

Summary

In the article are marked the actual problem of desadaptation of schoolers in the conditions of passing to middle school. The special attention we spared to school desadaptation of students. More widely and carefully considered two factors, which are most instrumental in worsening of school conduct and violations in studies, instrumental in conflicts in school relations between schoolers and teachers. Also in the article are shown done by us recommendations, in relation to students at which observed most high school desadaptation.

Key words: dezadaptation, level of anxiety, level of school motivation, students, microgroup, leaders, interpersonal relations, correction.